

دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان در باره مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران

علیرضا اسفندیاری مقدم

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
ali.isfandyari@iauh.ac.ir

قاسم گودرزی (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان؛

کتابدار کتابخانه عمومی شهید بهشتی ملایر

ghasemgodarzi@ymail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۳/۰۷

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان درباره مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران انجام شد.

روش: پژوهش حاضر کاربردی است که با روش پیمایشی تحلیلی انجام شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. جامعه پژوهش شامل ۹۷ کتابدار کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان همدان است. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی و با کمک نرم افزار SPSS تحلیل گردید.

یافته‌ها: از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی، اهمیت آشنایی و آگاهی آنان با مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای در حد بالایی است. مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای اولویت‌بندی شده شامل مسئولیت در قبال جامعه، استفاده کنندگان، حرفه، همکاران، سازمان، خود، و در قبال متخصصان سایر رشته‌ها می‌باشد. بین دیدگاه افراد با رشته کتابداری و غیر کتابداری تفاوتی در اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مشاهده نشد. همچنین عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران به ترتیب عبارتند از اجتماعی، مدیریتی، دینی، سازمانی، حرفه‌ای، و شخصی.

اصالت/ارزش: از آنجایی که تدوین نظامنامه‌ای جامع در اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران نیازمند بررسی و نگرش دیدگاه‌های کتابداران در کتابخانه‌های مختلف است، پژوهش حاضر چارچوب پیشنهادی اخلاق کتابداران کتابخانه‌های عمومی را مشخص کرده است و می‌تواند مورد استفاده نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و دیگر دست‌اندرکاران حرفه قرار گیرد. همچنین، تعیین میزان آشنایی کتابداران از اخلاق حرفه‌ای و شناسایی عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاقی، می‌تواند به مسئولان و کتابداران جهت برنامه‌ریزی و بهبود اخلاقیات یاری رساند.

کلیدواژه‌ها: اخلاق حرفه‌ای، اصول اخلاق حرفه‌ای، کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداران، کتابخانه‌های عمومی.

مقدمه

اخلاق حرفه‌ای مسئولیت‌ها و وظایفی است که باید‌ها و نبایدهایی را شامل می‌شود که همهٔ اضلاع و ابعاد یک سازمان را در راستای رسالت سازمان تعریف می‌کند.

اخلاق حرفه‌ای هم بسترهای فراسازمانی دارد و هم آثار و نتایج فراسازمانی را به ارمغان می‌آورد. ترویج اخلاق در سازمان و تعالی اخلاقی فرهنگ سازمانی نه تنها محیط با نشاط و مساعد برای افزایش بهره‌وری می‌آفریند بلکه فراتر از سازمان نقش مؤثری در جامعه دارد (قراملکی، ۱۳۸۲).

هر صنف و حرفه‌ای نیازمند الزامات و تعهدات و نظام اخلاقی خاص خود می‌باشد که به موجب آن اهداف و مقاصد سازمان ترسیم می‌گردد و با وضع اصول اخلاقی می‌تواند وسیله‌ای هم برای معرفی خود و هم برای جلب اعتماد و اطمینان خاطر جامعهٔ مورد نظر جهت ارتباط بهتر داشته باشند.

وجود یک منشور اخلاقی مستدل، مشتمل بر مسئولیت‌های اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان، از یک سوی، گشایندهٔ چشم‌انداز روشن از خدمتی است که حرفه‌مندان می‌بایست طراحی و ارائه دهند؛ و بدین سان، آنان نسبت به خود و نیز نیازها و شرایط گروه‌های بهره‌گیر از این خدمت بصیرت بیشتری خواهند یافت. از دیگر سو، وجود چنین فهرستی از مسئولیت‌های اخلاقی، خود بهترین شناسهٔ کتابداران و حرفهٔ کتابداری در نظر بهره‌گیران خواهد بود (ریسمانباغ، ۱۳۸۸).

حرفهٔ کتابداری و اطلاع‌رسانی به سبب خدمت‌مدار بودن و سنت انسان‌مداری‌اش اقتضا می‌کند به عنوان حرفه‌ای اجتماعی با مراعات قواعد تنظیم شده - از جهتی سبب تضمین حقوق جامعهٔ استفاده‌کننده و از جهت دیگر سبب آسودگی خاطر و فراغت خیال و آزادی عمل شاغلان حرفه در محدودهٔ مشخص شده - باشد.

مسأله اخلاقیات در یک بافت حرفه‌ای به نحوهٔ برخورد و رفتارمان با افراد مربوط شده و رابطهٔ پیچیده بین تولیدکنندگان اطلاعات، واسطه‌های اطلاعاتی و مشتریان را در بر می‌گیرد. اخلاق حرفه‌ای به چگونگی به‌کارگیری اصول اخلاقی در تصمیمات و کارهایمان به عنوان متخصصان اطلاع‌رسانی می‌پردازد. وقتی که اخلاقیات در حرفهٔ خاصی تثبیت شد، عمل کردن بر طبق آنها باید به طور طبیعی به عنوان بخشی از رفتار روزمره‌مان دنبال شود (رابین، ۱۳۸۳).

در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز در کشورهای مختلف و همچنین در نهادها و انجمن‌های این حرفه، اصول و منشورنامه‌هایی تحت عنوان اخلاق حرفه‌ای کتابداران تدوین شده است. اگرچه این قواعد با در نظر داشتن اقتضانات هر کشور به سبب موازین ارزشی و شرایط اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی متفاوت است؛ اما در بسیاری از این نوشتارها، معیارها و اصول مشترکی وجود دارد که با اجرا کردن و عمل به آنها ضمن دستیابی به حقوق مادی و معنوی خود در جامعه، موفقیت کتابداران و اطلاع‌رسانان را در کسب رضایت کاربران و مراجعان کتابخانه‌ای به دنبال خواهد داشت.

کتابخانه‌ها نهادهایی با ساختار اجتماعی و از مباحث پیشرفت و توسعه تمدن بشری محسوب می‌شوند، که با فراهم‌آوری و سازماندهی و ذخیره دانش مدون بشری، رشد و شکوفایی استعدادها و جست‌وجوگران را ممکن می‌سازند. در همین خصوص، کتابخانه‌های عمومی که با انتظارات عمومی مواجه می‌باشند شایسته است به شیوه‌های جذاب و مفید در خدمت مردم باشند و در پرتو خصوصیات کتابخانه‌ای و کتابداری اقدام به اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی کنند. به همین منظور، لازم است نیازها و نگرش‌های جامعه کتابداران کتابخانه‌های عمومی دریافت و تحلیل شود تا متولیان و سیاست‌گذاران اصلی حرفه دارای نگرش صحیح و هوشمندانه‌ای در خصوص مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران باشند و در نهایت، با برنامه‌ریزی و تدوین اصول و احیاناً بازاندیشی و اصلاح منشور اخلاقی به شکلی که اولویت‌بندی اصول مناسب با زمان باشد گامی مناسب و درخور شأن حرفه بردارند.

اینک که با توسعه دانش‌ها، تکنولوژی اطلاعات سبب بسیاری از تغییرات در رفتارها و فرهنگ جامعه شده است، حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز در گردآوری اطلاعات، ذخیره و نگهداری اطلاعات و اسرار، تولید اطلاعات، بازیابی و اشاعه اطلاعات شاهد چالش‌ها و تحولات گسترده‌ای شده که به نظر می‌رسد سهم کتابداران کتابخانه‌های عمومی از این چالش‌ها، به دلیل ارتباط مستقیم با مردم، بیش از دیگر کتابداران باشد. پس این کتابداران زمانی می‌توانند به عنوان رکن مهم ارتباطات اجتماعی و اطلاع‌رسانی بر ناسامانی‌ها و پیامدهای ناگوار فائق آیند که با ارزش‌های اخلاق حرفه‌ای خود آشنایی داشته باشند و با داشتن نظامنامه‌ای جامع در اصول اخلاق حرفه‌ای، نه تنها مشکلات موجود را بر طرف نموده؛ بلکه با رعایت آنچه که

در اصول اخلاق حرفه‌ای تأثیر دارد موجب تقویت حرفه‌ کتابداری در کشور شوند و خود را با سایر پیشرفت‌های حرفه در دنیا همگام سازند.

در این راستا، لازم است دیدگاه‌های این دسته از کتابداران در خصوص مفاهیم و اصول اخلاقی^۱ مشترک و مورد توجه در نوشتارها و مصوبات انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی کسب و لحاظ شود.

بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر آن است که از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران (مسئولیت در قبال خود، همکاران، استفاده‌کنندگان، سازمان، حرفه، متخصصان سایر رشته‌ها، و جامعه) چگونه است؟

پرسش‌های اساسی

۱. میزان اهمیت آشنایی و آگاهی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان با مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران چقدر است؟
۲. اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای پیشنهادی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان به چه صورت است؟
۳. آیا بین دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی با رشته تحصیلی کتابداری و غیر کتابداری نسبت به اولویت‌بندی اصول اخلاق حرفه‌ای تفاوت وجود دارد؟
۴. از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی تأثیر کدام عوامل بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای بیشتر است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر کاربردی است که با روش پیمایشی تحلیلی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش تمام کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است که ۹۷ نفر می‌باشند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای است که بر اساس مرور متون مرتبط، بررسی پیشینه، کمک گرفتن از متخصصان و استفاده از پیش‌نویس اصول اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران (انجمن کتابداری قم، ۱۳۸۶) طراحی شد.

1. Code of ethics

پرسشنامه حاوی مشخصات فردی و ۳۸ سؤال پژوهش است. مقیاس اندازه‌گیری پاسخ‌ها براساس طیف ۵ درجه‌ای با گزینه‌های از خیلی کم تا خیلی زیاد تنظیم شد. برای اولویت‌بندی مؤلفه‌ها، طبق میانگین رتبه‌های حاصل شده از طریق آزمون فریدمن عمل گردید. به گونه‌ای که با تفاوت در میانگین‌های معنی‌دار (سطح معنی‌داری کوچکتر از ۵ درصد)، میانگین رتبه کمتر اولویت توجه را نشان می‌دهد. پرسشنامه‌ها با مراجعه حضوری و در بین جامعه آماری توزیع گردید و در مجموع، تعداد ۸۶ پرسشنامه پاسخ داده شده جمع‌آوری شد. روایی یا اعتبار پرسشنامه با استفاده از نظر متخصصان و اساتید مجرب مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی تعداد ۲۰ پرسشنامه از جامعه به صورت نمونه با روش آلفای کرونباخ و به کمک نرم افزار SPSS محاسبه گردید. در نتیجه ضریب اعتبار ۰/۸۹۸ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسب پرسشنامه است. تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس شاخص‌های آمار توصیفی و تحلیلی شامل آزمون‌های t تک نمونه و t دو نمونه مستقل، فریدمن، تحلیل واریانس، شفه و استفاده از نرم‌افزار SPSS¹⁸ انجام شد.

یافته‌ها

در این بخش به پرسش‌های اساسی پژوهش با کمک جدول و نمودار پاسخ داده می‌شود.
پرسش ۱. میزان اهمیت آشنایی و آگاهی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان با مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران چقدر است؟

$$H_0: \mu \leq 3$$

$$H_1: \mu > 3$$

جدول ۱. توصیف داده‌ها در آزمون t استیودنت

تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
۸۶	۴/۴۲	۰/۶۷۷	۰/۰۷۳

جدول ۲. آزمون t استیودنت

T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصدی	
				کرانه پایین	کرانه بالا
۱۹/۴۳۹	۸۵	۰/۰۰۰	۱/۴۱۹	۱/۲۷	۱/۵۶

از نتایج آزمون t استیودنت در جدول‌های ۱ و ۲ استنباط می‌گردد، میانگین پاسخ‌های داده شده به این سؤال ۴/۴۲ بوده است. این در حالی است که میانگین مبنا (جامعه) برابر ۳ می‌باشد و مشاهده می‌شود که میانگین پاسخ‌ها به مقدار ۱/۴۱۹ بیشتر از میانگین مبنا می‌باشد. این اختلاف میانگین در آزمون t در سطح یک درصد معنی‌دار بوده است؛ در نتیجه فرض H_0 رد و فرض H_1 تأیید می‌شود. بنابراین، طبق پاسخ‌های داده شده، میزان اهمیت آشنایی و آگاهی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان با مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای در حد بالایی است.

پرسش ۲. اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای پیشنهادی از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان به چه صورت است؟

جدول ۳. اولویت‌بندی مؤلفه‌های اصلی اخلاق حرفه‌ای کتابداران بر اساس آزمون فریدمن

اولویت‌بندی	میانگین رتبه‌ها	مؤلفه‌های اصلی
۱	۲/۹۱	مسئولیت در قبال جامعه
۲	۳/۲۴	مسئولیت در قبال استفاده‌کنندگان
۳	۳/۴۷	مسئولیت در قبال حرفه
۴	۴/۰۷	مسئولیت در قبال همکاران
۵	۴/۰۹	مسئولیت در قبال سازمان
۶	۴/۳۹	مسئولیت در قبال خود
۷	۵/۸۳	مسئولیت در قبال متخصصان سایر رشته‌ها
۸۶		تعداد
۱۰۱/۹۷		خی دو
۶		درجه آزادی
۰/۰۰۰		سطح معنی‌داری

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود بر اساس آزمون فریدمن، مؤلفه‌های اصلی اخلاق حرفه‌ای با توجه به میانگین رتبه داده شده اولویت‌بندی شده‌اند. به طوری که تفاوت میانگین رتبه‌های به دست آمده معنی‌دار بوده و کوچکتر از ۵ درصد است و توجه پایین را نشان می‌دهد. در این جا به خاطر جلوگیری از حجیم شدن مقاله از آوردن جداول شاخص‌های

مربوط به مؤلفه‌ها که مشابه اولویت‌بندی مؤلفه‌های جدول ۳ می‌باشد خودداری گردید و به ذکر نتایجی که در جدول ۶ آمده اکتفا شد.

پرسش ۳. آیا بین دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی با رشته تحصیلی کتابداری و غیر کتابداری نسبت به اولویت‌بندی اصول اخلاق حرفه‌ای تفاوت وجود دارد؟

جدول ۴. آزمون t دو نمونه مستقل برای تفاوت اولویت‌بندی براساس کتابدار و غیر کتابدار

نتیجه	آزمون	سطح معنی‌داری	برابری یا نابرابری واریانس	میانگین نظرات	صاحب نظران	مؤلفه اصلی
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۷۲۹	برابری	۴/۳۱	کتابداری	مسئولیت در قبال خود
	H_1 رد			۴/۵	غیر کتابداری	
تفاوت وجود دارد	H_0 رد	۰/۰۰۴	برابری	۴/۴۶	کتابداری	مسئولیت در قبال همکاران
	H_1 تایید			۳/۴۱	غیر کتابداری	
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۹۲۴	برابری	۳/۲۶	کتابداری	مسئولیت در قبال استفاده‌کنندگان
	H_1 رد			۳/۲۲	غیر کتابداری	
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۵۸۶	برابری	۴/۰۲	کتابداری	مسئولیت در قبال سازمان
	H_1 رد			۴/۲۲	غیر کتابداری	
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۲۰۵	برابری	۳/۲۸	کتابداری	مسئولیت در قبال حرفه
	H_1 رد			۳/۷۸	غیر کتابداری	
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۴۰۵	برابری	۵/۹۳	کتابداری	مسئولیت در قبال متخصصان سایر رشته‌ها
	H_1 رد			۵/۶۶	غیر کتابداری	
تفاوت وجود ندارد	H_0 تایید	۰/۳۰۷	برابری	۲/۷۶	کتابداری	مسئولیت در قبال جامعه
	H_1 رد			۳/۱۶	غیر کتابداری	

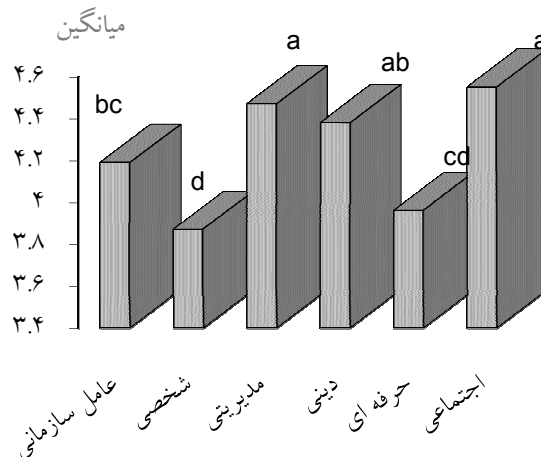
در جدول ۴ مشاهده می‌شود که خطای آزمون t در دو نمونه مستقل برای کلیه مؤلفه‌ها به جز «مسئولیت در قبال همکاران» بیشتر از ۵ درصد بوده است. بنابراین، بین دیدگاه گروه کتابدار و غیر کتابدار تفاوتی در اولویت بندی وجود ندارد. اما آزمون t دو نمونه مستقل برای مؤلفه مسئولیت در قبال همکاران سطح معنی داری کمتر از ۱ درصد (۰/۰۰۴) را نشان داد. بنابر این، طبق نظر کتابداران این مؤلفه در اهمیت بالاتری نسبت به نظر غیر کتابدار قرار دارد. پرسش ۴. از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی تأثیر کدام عوامل بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای بیشتر است؟

جدول ۵. تحلیل واریانس (ANOVA) مقایسه اهمیت عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای

سطح معنی داری	F	میانگین مجدورات	df	مجموع مجدورات	
۰/۰۰۰	۲۵/۵۱۹	۶/۶۸۲	۵	۳۳/۴۰۸	بین گروهی
--	--	۰/۲۶۲	۵۱۰	۱۳۳/۵۳۴	درون گروهی
--	--	--	۵۱۵	۱۶۶/۹۴۱	کل

همان‌طور که از جدول ۵ استنباط می‌شود، با توجه به اینکه سطح معنی داری کمتر از ۱ درصد است، در نتیجه تفاوت معنی داری بین عوامل مورد مطالعه در گروه‌ها وجود دارد. اما، در این آزمون اختلاف میانگین‌ها و حالت‌های تقسیم بندی شده مورد مقایسه قرار نمی‌گیرد. لذا، از آزمون شفه که یکی از آزمون‌های تعقیبی تحلیل واریانس است استفاده می‌کنیم که مقدار هر گروه را مشخص و با هم مقایسه می‌کند.

نمودار ۱. آزمون شفه برای مقایسه عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای

در نمودار ۱ و با توجه به آزمون شفه، مشاهده می‌شود که عامل اجتماعی و عامل مدیریتی با میانگین ۴/۶ بیشترین و عامل شخصی با میانگین ۳/۸ کمترین تأثیر را بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای داشته‌اند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که جهت اهمیت آشنایی و آگاهی کتابداران کتابخانه‌های عمومی با مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران، میانگین پاسخ‌های داده شده (۴/۴) بیش از معیار آزمون (۳) است. بنابراین اهمیت آشنایی و التزام عملی به اصول اخلاقی نزد کتابداران روشن و در حد بالایی است. این یافته نشان از آن دارد که کتابداران کتابخانه‌های عمومی به سبب ارتباط گسترده با اقشار مردم و رسالت خدمت‌مداری حرفه خود، به آگاهی از اصول اخلاقی پذیرفته شده واقفند و در این خصوص احساس می‌شود نهاد کتابخانه‌های عمومی نیازمند تمهیداتی برای برگزاری همایش‌ها و دوره‌های آموزشی مرتبط با اخلاقیات برای کتابداران است.

پیشینه مطالعات انجام شده، نشان‌دهنده تأثیر آموزش حرفه‌ای بر میزان آشنایی و چگونگی رفتار کتابداران است. در این رابطه؛ نتایج پژوهش اسداغی (۱۳۹۰) نشان داده است که سطح تحصیلات حرفه‌ای و سابقه کار کتابداران در میزان آشنایی و تعهد و اختیار در به کار بستن

اصول اخلاق حرفه‌ای مؤثر است و کتابداران با تحصیلات حرفه‌ای و سابقه کار بالا در مقایسه با دیگر کتابداران، آشنایی و تعهد بیشتری در به کار بستن اصول اخلاقی از خود نشان می‌دهند. همچنین پژوهش جفرسون و کونترارس^۱ (۲۰۰۵) اثر مثبت مطالعه اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی را در میان دانشجویان فارغ‌التحصیل ایالات متحده امریکا نشان می‌دهد. زیرا برخورد شرکت کنندگان قبل از مطالعه با برخورد آنها بعد از مطالعه و فراگیری اصول اخلاقی متفاوت بوده است. علاوه بر این، گلن اس^۲ (۲۰۱۱) نیز به بحران‌ها و چالش‌های کتابداری پرداخته است و در یافته‌های خود، آموزش حرفه‌ای مداوم و مرتبط با انجمن‌های حرفه‌ای را نه تنها سبب تقویت و استحکام حرفه دانسته؛ بلکه فرصتی برای هدایت می‌داند و ابراز می‌دارد، ابعاد کتابداری باید ارتقاء یابد تا تأثیر برجسته‌ای را در نقش آموزش کتابداری در چارچوب اصول اخلاق حرفه‌ای ایجاد کند. جایگاه و نقش چنین تفکری با تحصیلات عالی و انجمن‌های حرفه‌ای می‌باشد.

از دیگر نتایج این پژوهش، اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای است که به صورت چارچوب نظام‌نامه پیشنهادی اخلاق کتابداران کتابخانه‌های عمومی در جدول (۶) نمایش داده شده است. اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای در این پژوهش، مشابه پژوهش لطفی (۱۳۸۷) در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی کشور و حسنلو (۱۳۸۹) در انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران انجام گرفته است. مقایسه نتایج، حاکی از تفاوت در اولویت‌های مشخص شده می‌باشد. دلیل چنین نتیجه‌ای را می‌توان ناشی از تفاوت جامعه‌های آماری از حیث تحصیلات، سابقه کار و مهم‌تر از همه، نگاه کتابداران شاغل به لحاظ نوع کتابخانه، محیط و نقش آنها دانست. در پژوهش حاضر دیدگاه دو گروه از افراد شاغل در کتابخانه‌های عمومی با تحصیلات کتابداری و غیر کتابداری جهت اولویت‌بندی مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای مورد بررسی قرار گرفت که در نهایت خطای آزمون برای تمام مؤلفه‌ها به جز مسئولیت در قبال همکاران، بیش از ۵ درصد بود. لذا، بین دیدگاه گروه کتابدار و غیر کتابدار تفاوتی در اولویت‌بندی مشاهده نشد. مسئولیت در قبال همکاران سطح معنی‌داری کمتر از ۱ درصد (۰/۰۰۴) را نشان داد. بنابراین، طبق نظر کتابداران این مؤلفه در اهمیت بالاتری نسبت به

1. Jefferson & Conterars

2. Glenn S.

نظر غیر کتابدار قرار دارد. موسوی زاده (۱۳۸۴)، واگن و هولم^۱ (۲۰۰۴)، فالیز^۲ (۲۰۰۷) نیز به تعیین ارزش‌ها و کدهای اخلاقی در جوامع و انجمن‌های حرفه کتابداری پرداخته‌اند و مشخص می‌کنند که ارزش‌های اخلاقی در شغل کتابداری چه موضوعاتی را در بر می‌گیرد.

یافته دیگر پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران است. با توجه به اینکه تفاوت معنی‌داری بین عوامل مؤثر وجود دارد و همچنین بر اساس میانگین‌های به عمل آمده، عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران به ترتیب عبارت از اجتماعی، مدیریتی، دینی، سازمانی، حرفه‌ای و شخصی است؛ این بخش از پژوهش، با پژوهش منوریان (۱۳۸۳) مشابه است. ایشان نیز ۷ عامل مؤثر در اخلاق کتابداری را شامل التزام عملی کتابدار به اصول اخلاقی، رفتار کتابدارانه، ویژگی‌های فرهنگی ملل و اقوام مختلف، نظارت و ارزشیابی به هنگام، همگامی با پیشرفت‌های حرفه، سازمان و مدیریت کتابخانه و استفاده منطقی از تکنولوژی اطلاعات دانسته‌اند. با این یافته‌ها، به نظر می‌رسد مسئولان و مدیران نهاد کتابخانه‌های عمومی شایسته است در راستای اولویت‌های به دست آمده؛ نسبت به تقویت عوامل مؤثر و ایجاد انگیزه در کتابداران برای رعایت اصول اخلاقی پیش از گذشته تلاش کنند. از این رو، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای مطالعات و پژوهش‌های بیشتر و در مقیاس وسیع‌تر می‌تواند افق‌های نوینی را به روی پژوهشگران باز کند.

جدول ۶. چارچوب نظامنامه پیشنهادی اخلاق کتابداران کتابخانه‌های عمومی

مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای بر اساس اولویت	شاخص‌های مؤلفه به ترتیب اولویت
۱. مسئولیت در قبال جامعه	۱- عشق ورزیدن و ارج نهادن به هویت و فرهنگ ایرانی؛ ۲- دفاع از آزادی اندیشه و بیان، و مخالفت با هرگونه جریان غیرقانونی و سانسور اطلاعات (در چارچوب قوانین کشور)؛ ۳- رعایت و احترام به حقوق مالکیت معنوی؛ ۴- در ایفای نقش حرفه‌ای خود به شرافت اجتماعی و اخلاقیات توجه کرده و احترام به مملکت را در اولویت قرار می‌دهیم؛ ۵- اعتقاد به مقدم بودن رفاه و منافع عموم نسبت به رفاه و منافع هر شخص، گروه، یا نهاد و حزب.

←

1. Vaagan & Holm

2. Fallis

شاخص‌های مؤلفه به ترتیب اولویت	مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای بر اساس اولویت
<p>۱- ارائه عالی‌ترین سطح خدمات از طریق سازماندهی مناسب منابع، تدوین خط مشی‌های مناسب، تسهیل دسترسی و پاسخ‌گویی محترمانه به نیازهای اطلاعاتی کاربران؛ ۲- احترام و حمایت از حقوق و حریم خصوصی مراجعه‌کنندگان و کاربران؛ ۲- صداقت با کاربران و برخورداری از متانت، انصاف، عدالت، صمیمیت و پرهیز از انجام اعمال خلاف قانون، اخلاق، رسوم و مصلحت عمومی؛ ۴- فراهم آوردن شرایط یکسان دسترسی به منابع اطلاعاتی و شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهت استفاده‌کنندگان صرف نظر از ملیت، نژاد، قوم، سن، مذهب و موقعیت اجتماعی؛ ۵- اجتناب از موقعیت‌هایی که در آن ممکن است علایق و سلايق کتابدار در تضاد با منافع مراجعه‌کنندگان خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی، همکاران و کارمندان باشد.</p>	<p>۲. مسئولیت در قبال استفاده‌کنندگان</p>
<p>۱- عشق به کار و قائل شدن ارزش والا برای جایگاه حرفه‌ای کتابداری؛ ۲- حمایت از نوآوری‌ها و استفاده از فن‌آوری‌های نوین اطلاع‌رسانی در جهت پیشبرد اهداف حرفه؛ ۳- تلاش برای همگامی با آخرین پیشرفت‌ها در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به منظور ارائه بهترین خدمات ممکن؛ ۴- به کارگیری نهایت سعی و تلاش خویش نسبت به آینده حرفه کتابداری از طریق ارتقاء و توسعه دانش و مهارت‌های حرفه‌ای خویش؛ ۵- استفاده از عالی‌ترین قوانین و استانداردها برای اجرای کارهای تخصصی و حرفه‌ای؛ ۶- تلاش برای ایجاد انجمن حرفه‌ای قوی و منسجم که در آن دوام گروه به واسطه مشارکت هوشیارانه و مجدانه تقویت شود؛ ۷- اطاعت و پیروی از آئین‌نامه داخلی انجمن و قوانین مربوط به رفتار حرفه‌ای؛ ۸- خودداری از دریافت هرگونه اجر و پاداش نامعمول/ نامشروع در قبال ارائه خدمات به کاربران؛ ۹- اعتقاد به اصل ارزیابی تصمیمات و عملکردهای اعضاء از دیدگاه تخصصی.</p>	<p>۳. مسئولیت در قبال حرفه</p>
<p>۱- نهایت احترام در برخورد با همکاران؛ ۲- تبادل اطلاعات با همکاران برای ارتقاء اثربخشی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ ۳- به رسمیت شناختن و همکاری با فعالیت‌هایی همانند سمینارها، کنفرانس‌ها یا فعالیت‌های دیگر که سهمی در همکاران در جریان‌های حرفه را فراهم می‌سازند؛ ۴- راهنمایی و کمک به اعضای کم‌تجربه و دانشجویان کتابداری در جهت توسعه مهارت‌های مورد نیاز؛ ۵- خودداری از ارائه خدماتی که خارج از توانایی مسئولیت فردی است و معرفی استفاده‌کنندگان جهت دریافت پاسخ‌های بیشتر به همکاران مناسب‌تر.</p>	<p>۴. مسئولیت در قبال همکاران</p>

مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای بر اساس اولویت	شاخص‌های مؤلفه به ترتیب اولویت
۵. مسئولیت در قبال سازمان	۱- رعایت اصول اخلاقی در استفاده از امکانات سازمان و همکاری با مدیر در امور مالی؛ ۲- تفکیک بین اعتقادات شخصی و وظایف حرفه‌ای و خودداری از دخالت عقاید شخصی در اجرای اهداف سازمان کتابخانه یا ایجاد دسترسی به منابع اطلاعاتی، و تلاش در جهت تحقق رسالت سازمان؛ ۳- شرکت فعال در ارائه طرح و برنامه‌های کتابخانه.
۶. مسئولیت در قبال خود	۱- به کارگیری ابتکار عمل و احساس مسئولیت و نظم در کلیه فعالیت‌های حرفه‌ای خود؛ ۲- رعایت بی‌طرفی در رفتار و قضاوت‌های خویش در تمام مراحل انجام کار و صداقت و درستی در انجام وظایف محوله؛ ۳- رعایت وقت‌شناسی در ارائه خدمات به مراجعان و انجام وظایف؛ ۴- وفاداری به اصول اخلاقی و ارزش‌های انسانی؛ ۵- تلاش در راستای روزآمدسازی دانش و مهارت‌های خویش با آخرین یافته‌های علمی؛ ۶- ایجاد تمایز ما بین اعمال، گفتار و دیدگاه‌های شخصی خود و دیدگاه‌های خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی و یا انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران؛ ۷- اولویت قائل شدن برای همکاری در تمام مدت انجام وظیفه.
۷. مسئولیت در قبال متخصصان سایر رشته‌ها	۱- رعایت احترام متقابل و تفاهم و حفظ اشتراک مساعی با متخصصان حرفه‌های دیگر؛ ۲- پرهیز از هر عمل، گفته، نوشته و طرز برخوردی که به شهرت و اعتبار حرفه‌ای متخصصان حرفه‌های دیگر آسیب رساند.

پیشنهادها

۱. با توجه به مقایسه به عمل آمده بین عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای (نمودار ۳) عامل مدیریتی و عامل اجتماعی با میانگین ۴/۶ بیشترین تأثیر را به خود اختصاص داده‌اند. به همین منظور برای عامل مدیریتی پیشنهاد می‌شود نهاد کتابخانه‌های عمومی در کتابخانه‌ها از مدیرانی استفاده کند که آراسته به تعهدات اخلاقی، روابط و رفتار مناسب با کارکنان باشند. در این خصوص احساس مسئولیت و تعهد کاری مدیر کتابخانه، توجه به نظرات کتابداران و احاطه و اشراف اطلاعاتی از جمله فاکتورهای تأثیرگذار بر رعایت اصول اخلاقی است. همچنین برای عامل اجتماعی پیشنهاد می‌شود کتابداران با استفاده از اصول و موازین رفتارهای اخلاقی، با مراجعین به کتابخانه با تکریم برخورد نمایند؛ با صداقت در تأمین و ارائه منابع و فراهم کردن دسترسی عادلانه به اطلاعات رضایت

- اعضای کتابخانه را کسب کنند؛ و در امانتداری از اسرار کاربران و حفظ حریم شخصی آنان، احترام و حمایت از حقوق و مالکیت فکری و معنوی مؤلفان کوشا باشند.
۲. به منظور اهمیت دادن به عامل دینی به عنوان دومین عامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، پیشنهاد می‌گردد که متولیان رشته کتابداری و نهاد کتابخانه‌های عمومی در راستای فلسفه کتابداری و به موازات فطری بودن میل به معنویت و اخلاق‌محوری، آموزه‌های دینی و گزاره‌های اخلاقی را با دید تخصصی و حرفه‌ای از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی و با پشتیبانی نهادهای مذهبی و اساتید برجسته در حوزه دین به کتابداران آموزش دهند و به شبهات موجود پاسخ دینی داده شود.
۳. پیشنهاد می‌گردد مسئولان نهاد کتابخانه‌های عمومی و متخصصان حرفه کتابداری جهت بهبود و توجه به دیگر عوامل مؤثر بر رعایت اصول اخلاقی، با تنوع دادن و تجدید نظر در سازوکارهای متعدد انگیزشی و رفتاری، برنامه‌ریزی‌های دقیق و مناسبی از قبیل استفاده از روش‌های تشویق و تنبیه، دوره‌های آموزشی، فراهم آوردن ابزارها و تجهیزات نوین، برگزاری سمینارها، ایجاد تسهیلات و امکانات رفاهی برای کتابداران، توجه به شرایط فیزیکی و محیطی کتابخانه‌ها و... داشته باشند.
۴. ارائه چارچوب نظامنامه پیشنهادی اخلاق کتابداران کتابخانه‌های عمومی (جدول ۶) از دیگر نتایج پژوهش است. در این رابطه پیشنهاد می‌شود نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور با همکاری انجمن کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران برای دفاع از اعتبار و جایگاه حرفه کتابداری و همچنین واضح و شفاف شدن رفتارها و ارزش‌های مورد تأیید، نسبت به تدوین نظامنامه جامع اصول اخلاق حرفه‌ای با در نظر گرفتن دیدگاه‌های کتابداران در کتابخانه‌های مختلف (ملی، دانشگاهی، عمومی، تخصصی، کودکان و آموزشگاهی)، موازین و آموزه‌های دینی و دیگر اقتضائات کشور همّت گمارد.
۵. نهاد کتابخانه‌های عمومی با همکاری دانشگاه‌ها و مجامع علم اطلاعات و دانش‌شناسی جهت برگزاری سمینارها و اجلاس‌های معتبر از قبیل کنفرانس بین‌المللی کتابداران ایفلا (IFLA) با موضوعیت اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان اقدام نمایند تا با بهره‌گیری از دستاوردها و پیشرفت‌های سایر ملل به تنگناها و اشتراکات اخلاقی کتابداران پرداخته شود و در نهایت اصول اخلاقی پذیرفته شده و مشترک ملت‌ها را با در نظر گرفتن فرهنگ، دین و... تصویب نمایند.

منابع

- اسداغی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی اخلاق حرفه‌ای در بین کتابداران کتابخانه ملی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- انجمن کتابداری قم (۱۳۸۶). اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان. ویراسته علیرضا اسفندیاری مقدم. تهران: کتابدار.
- حسنلو، سکینه (۱۳۸۹). دیدگاه اعضای انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران نسبت به اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، همدان.
- رابین، ریچارد ای (۱۳۸۸). مبانی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه مهدی خادمیان. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- ریسمانیف، امیر (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی (با تأکید بر دو مؤلفه نظریه و آموزش). پیام کتابخانه، ۱۵ (۲)، ۴۹-۷۵.
- فرامرزی قراملکی، احد (۱۳۸۲). اخلاق حرفه‌ای. تهران: مؤلف.
- لطیفی، معصومه (۱۳۸۷). بررسی دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی کشور نسبت به پیش‌نویس اصول اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران و ارائه چارچوب برای تدوین نظامنامه نهایی. فصلنامه دانش‌شناسی، ۱ (۲)، ۷۱-۸۴.
- منوریان، ستاره (۱۳۸۳). اخلاق کتابداری از دیدگاه کتابداران دانشگاه‌های دولتی شهر تهران (عوامل مؤثر در اخلاق کتابداری). پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، تهران.
- موسوی‌زاده، زهرا (۱۳۸۴). ارزش‌های اخلاقی از نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. فصلنامه کتاب، ۶۲، ۱۳-۲۴.

References

- Fallis, D. (2007). Information ethics for twenty-first century library professionals. *Library Hi Tech*, 25 (1), pp. 23-36.
- Jefferson, N. R. and Contreras, S. (2005). Ethical perspectives of library and information science graduate students in the United States. *New Library World*, 106 (1), pp. 58-66.
- McGuigan, G. S. (2011). Crisis of professionalism in public services: Addressing challenges to librarianship from a public administration perspective. *Library Review*, 60 (7), pp. 560-574.
- Vaughan, R. and Holm, S. (2004). Professional values in Norwegian Librarianship. *New Library World*, 105 (5/6), pp. 213-217.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

اسفندیاری مقدم، علیرضا و گودرزی، قاسم (۱۳۹۳). دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان همدان در باره مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای کتابداران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۲۰ (۳)، ۴۴۷-۴۶۱.

The Attitudes of Librarians in Hamadan Public Libraries Regarding the Professional Ethics

Ali Reza Esfandyari Moghadam

Assistant Professor, Department of Information Science and Knowledge Studies, Islamic Azad University, Hamadan Branch
ali.isfandyari@iauh.ac.ir

Ghasem Goudarzi (Corresponding author)

MA Student of Information Science and Knowledge Studies, Islamic Azad University
Librarian of Shahid Beheshti Library, Malayer, Hamadan
ghasemgoudarzi@ymail.com

Received: 4th November 2012; Accepted: 28th May 2013

Abstract

Purpose: The aim of this study is to examine the level of familiarity with professional ethics demonstrated by librarians in Hamadan public libraries, and to determine the factors affecting these librarians' attitudes towards professional ethics and their prioritization of professional ethics components.

Methodology: This is an applied research study which is conducted using the survey method. The research community consists of the librarians of public libraries of Hamadan province, numbering 97 people. The data has been collected through a researcher- designed questionnaire. To analyze the data, descriptive and inferential statistical methods have been applied.

Findings: Results reveal that the librarians of Hamadan public libraries are highly familiar with professional ethics. The professional ethics components are prioritized as responsibility towards: society, users, their profession, colleagues, their organization, themselves and professionals from other fields. No differences were found in prioritization between the attitudes of librarians with a librarianship qualification and other librarians. There were also no considerable differences between the attitudes of librarians towards the importance of familiarity with professional ethics in terms of gender, but there were some differences between their attitudes regarding the level of education and job experiences of librarians.

Originality/value: This study can help the Iranian Public Libraries Foundation and the Iranian Library and Information Science Association to compile a comprehensive charter of a professional code of ethics.

Keywords: Librarians, Professional ethics, Library and Information Science, Public libraries.